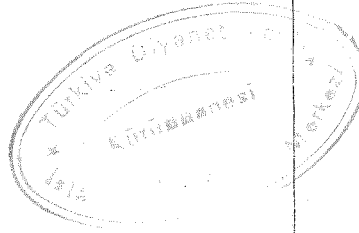

Mahmud Celaleddin Paşa
130113

0591

GİRİT'E DAİR ÖNEMLİ BİR KAYNAK: MAHMUD CELALEDDİN PAŞA'NIN GİRİT İHTİLÂLİ TARİHİ

Mehmet Ali Beyhan*

Özet: Mora İsyanı'ndan sonra bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Girit'i kendisine bağlamak için adada, Avrupalı devletlerin yardımı ile isyanlar çıkardı. Bu isyanların en önemlilerinden biri de, 1865-1868 yılları arasında üç yıl süren Girit İhtilali'dir. Bu ihtilale dair, Osmanlı devlet adamlarından Mahmud Celaleddin Paşa'nın yazdığı Girit İhtilali Tarihi önemli bir kaynaktır. Mahmud Celaleddin Paşa, 3 Ekim 1867'de ihtilali sona erdirmek amacıyla Girit'e giden Sadrazam Ali Paşa'nın maiyetinde bulunmuştur. Beş ay kadar adada kalan müellif olayların görgü tanığıdır. Bu bakımdan yazdıkları fevkalade önemlidir. Eserin bilinen tek nüshası 163 varaktan (326 sayfa) ibarettir. İhtilal sürecinde âsilerle yapılan savaşlar, görüşmeler, Avrupa devletlerinin bu süreçte takip ettikleri politikalar, alınan tedbirler ve askeri hareketler hakkında ilk elden bilgiler veren eser Sultan II. Abdülhamid'e sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Girit, ihtilal, âsiler, Mahmud Celaleddin Paşa, Ali Paşa, Arkadi Vapuru, İzzeddin Vapuru, Ömer Lütfi Paşa, Hüseyin Avni Paşa, askeri hareket, Laşid, İsfakiye, Kandiye, Resmo, Rusya, Fransa, korsan.

An Important Source on Crete: Mahmud Celaleddin Pasha's History of Revolution of Crete

Abstract: Having earned its independency after Morea insurgences with the assists of European states to acquire the island. One of the most important of these insurgences was Crete Revolution which lasted three years between 1865-1868. Mahmud Celaleddin Pasha's History of Crete Revolution which is about this revolution, is an important source. Mahmud Celaleddin Pasha was part of Grand Vizier Ali Pasha's train in order to end the revolution in october 3, 1867. The author who stayed on the island for 5 months, is the witness of the incidents. This case shows us how important are what he wrote. The work has only one known copy consisted of 163 leafs, it informs us about the wars and negotiations with insurgents, European states strategies in this period, taken measures and military operations and was presented to Sultan Abdulhamid II.

Key Words: Crete, revolution, insurgents, Mahmud Celaleddin Pasha, Ali Pasha, Arkadi Steamboat, İzzeddin Steamboat, Ömer Lütfi Pasha, Hüseyin Avni Pasha, military operations, Laşid, Anapolis, Kandiye, Retmo, Russia, France, buccaneer.

* Prof. Dr., İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Böl.

956.10731

MA.R

Mahmud Celâleddin Paşa (TTC)/RUCA

(Ravzat ul-kâmilîn)

روضة الكاملين / تاليف محمود جلال الدين
(بشا) - استانبول : د.ن.، ١٢٨٩هـ.

[3], 312 p.; 16,5 cm.

Text in Ottoman Turkish

1. History, Turkey - 1703 - 1730 2. History,
Ottoman Empire I. Author (Arabic) II. Title
III. Title (Arabic)

9379

956.1074

MA.M

Mahmud Celâleddin Paşa

RUCA

(Mir'ât-ı hakikat)

مرآت حقیقت / تاليف محمود جلال الدين باشا
- استانبول : (د.ن)، ١٢٢٦هـ استانبول :
مطبعة عثمانیه)

3 vol.; 26 cm.

Vol. 1 and 2 binded together

Library has vol. 1 and 2

Text in Ottoman Turkish

only

1. History, Turkey - 1774 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Author (Arabic) II. Title
III. Title (Arabic)

9465

Abdullah Ramiz Paşa Mekteb-i Harbiye'den yetişmiş bilim adamlarımızdan biridir. Şimdiye dek askerlik mesleğinin topçu sınıfından olan A. Ramiz Paşa'nın hayat hikâyesi hakkında bilgilerimiz sınırlı idi. Bu sınırlılığı kısmen kaldıran Abdullah Ramiz Paşa'nın mezar taşı oldu. Üsküdar'da günümüzde Çiçekçi Cami denilen Küçük Selimiye Tekkesi haziresindeki mezar taşı alışılmış mezar kitabelerinden biri değildir. Bu taş Paşa'nın olabildiğince geniş bir yaşamöyküsünün yer aldığı iki kitabeden meydana gelmektedir. Şahide ve ayaktaındaki kitabelerden oluşan bu mezar taşında Paşa'nın doğum, ölüm ta-

rihlerinin yanı sıra tahsil için Avrupa'ya gidiş ve dönüş tarihi, emekli olduğu tarih, kaç yıl yaşadığı gibi ilginç bilgiler içermektedir. Yine bu kitabelerde Paşa'nın hayatına ait bilgilerden başka te'lif ve tercüme ettiği eserler kaç cild olduklarına varıncaya kadar değişik bir tertip içinde belirtilmektedir.⁶ Abdullah Ramiz Paşa'nın mezar taşı İstanbul'daki mezarlıklarda bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla hayatına dair geniş bilgi bulunan ve ender rastlanan birkaç mezar taşından biridir.⁷

Yaşamöyküleri açısından ilginç ikinci bir mezar taşı da Keçecizade İzzet Molla'ya aittir. Cerrahpaşa-Hobyar'da, Cambaziye Mescidi haziresinde, Keçeci-zâdeler aile sofasında bulunan bu taşın üzerinde yine İzzet Molla'nın kaleme aldığı eserler ve ölümünden sonra kemiklerinin İstanbul'a getirilerek aile mezarlığına gömüldüğünü bildirmektedir.

Behâr Efkâr, Hüsn-ü Aşk, Mihnet-Keşan

Bin iki yüz kırk dört sene-i hicriyyesinde Sivas'a iclâ olunub bir sene sonra orada 'âzim-i semt-i âhiret olan şâ'ir-i sahib-şöhret Keçeci-zâde Mehmed 'İzzet Monlâ merhûmun bin üç yüz otuz beş senesinde İstanbul'a nakl olunan bakiyye-i 'izâmı burada veda'a-i hâk-i magfiret kılınmışdır. 1245 (=1829)

Tercüme-i hâl kitaplarında hakkında bilgi bulamadığımız bir başka kişinin taşı ise Mehmed Nahif Efendi'ye ait olandır. Kayserili din bilginlerinden olduğu mezar taşındaki kitabeden anlaşılan Nahif Efendi aynı zamanda "Enisü'l 'Abidin" ve "İlaveli Enisü'l 'Abidin" isimleri ile İstanbul'da üç defa basılmış bir eserin yazarıdır.⁸

L'İlahî'l-Fâtîha

Mehemmed Nahif Efendinin kabridir. Merhûm ecille-i fukahadan olub Enisü'l 'Abidin nâm kitabın müellifi ve Hacı Küçük Cami-i şerifi imam-ı evvelidir. Memleketi Kayserinin Küçükünce karyesi olub meşâhîr-i 'ulemâdan ve müellifinden Hacı Ahmed Efendi'nin mahdûmudur. müddet-i hayatın tetebbü'at ve nesriyat ile geçirerek ilvân-ı dine pek çok hizmet etmişdir. Fen-i şî'r de dâlii mahîr olub gayet celîs târîh ve eş'ân ve mersiyele vâridir. Rahmetullah-ı 'aleyh rahmeten vâsi'aten ve ce'alel cenneten nusvah

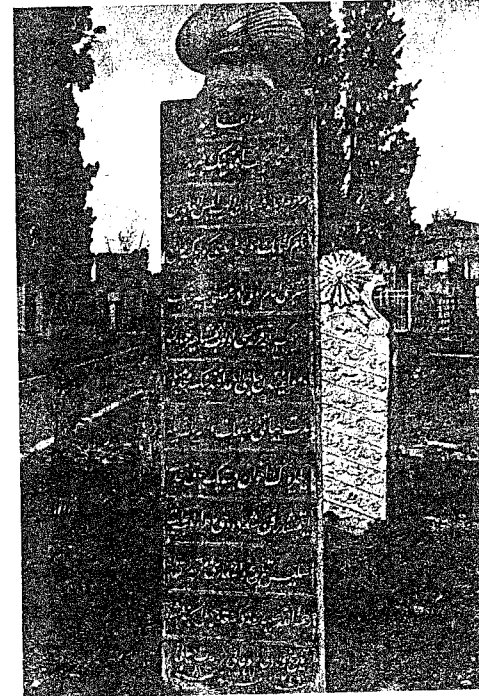
Tarih-i velâdeti sene 1242 fi 15 zilkade	vefatı sene 1327 (28 Kasım 1909)	Müddet-i Hayâtı 81 sene

Kayserili fikir, sanat ve bilim adamlarına ait basılı kitaplarda isim ve hayatına dair bir bilgi bulamadığımız Mehmed Nahif Efendi'nin hayatı hakkında şimdilik en iyi kaynak bu mezar taşı kitabesidir.⁹

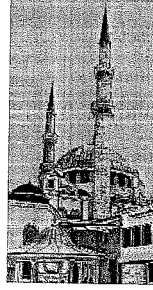
Yaşamöyküsel bilgi içeren ilginç mezar taşlarından birisi de Mahmud Celaleddin Paşa'ya ait olandır. Şeyh Yahya Efendi Dergâhı mezarlığında bulunan, neoklasik bir tarzda yapılmış bu mezarın üstünde Bâb-ı âli rûk'ası adıyla anılan yazı türünün büyük ustası, Galatasaray Sultanisi yazı muallimi Mehmed İzzet Efendi¹⁰ tarafından yazılmış bir kitabe vardır. Şahide ve ayak taşı tarzında iki mermere meydana gelen bu mezar taşında üç kitabenin dışında sağ ve sol cephelerde bir kabartma fes ile Osmanlı arması bulunur. Önemli bir devlet adamı, tarihçi, hukukçu olan Çorluluzâde Mahmud Celaleddin Paşa'nın hayatı hakkında pek çok eserde bilgi bulmak mümkündür. Bu bilgilerin en detaylı ve önemlisi olan "Son Hattatlar"da¹¹ paşanın geniş bir hayat hikâyesi olmasına ve yazdığı eserler belirtilmiş olmasına rağmen mezar taşı kitabesinde belirtilen Mecmua-i Kavanin'i yayımlattığı belirtilmemiştir. Mahmud Celaleddin Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi içeren mezar taşında bulunan üç kitabe şöyledir:

Kitabe 1

Hüvel-Hayyü'l-Bâki
Eâzim-i Vükelâ-yı Saltanat-ı Seniyyeden olub Ticaret ve Nafa Nazırı iken 'ilem-i fânî'ye veda'-ı ebedî eden Çorluluzâde Mahmud Celâleddin Paşa'nın kabridir.
Bu zât Bâb-ı âli'de perverşiyâb-ı feyz ü kemâl olan ekâbir-i erbâb-ı kalemin en güzîdelerinden idi.
Pek çok hidemât-i mühimme-i devlette ibrâz-ı ehliyet ve rûyet

09 EKİM 2006

Tarihi Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler
(13-15 Mayıs 2005), İstanbul 2005, s. 268-279. İSAM 144361MADDE FAHRETLİNDİRTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

DAMAT MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA

Prof.Dr. Belkıs ALTUNIŞ GÜRSOY

1954 yılında Erzurum'da doğdu. 1971'de Erzurum Kız Lisesinden ve 1975'te Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden birincilikle mezun oldu. Mezuniyet tezleri, "Ahmet Çağneroğlu'nun Derlemelerinin Sistematik İndeksi" ve "Hüseyin Rabmi Gürpınar'da Fantastik Unsurlar" olmak üzere iki tanedir. Erzurum Nenehatun Kız Öğretmen Lisesi'nde dokuz ay süren bir öğretmenlik devresinden sonra mezun oldu. Üniversitenin ilgili bölümüne asistan tayin edildi.

1976 yılının Temmuz ayında "Cenab Şebâbeddin'in Fünûn'da Çıkan Mensur Eserleri" konulu yüksek lisans tezini verdi. 1982 yılında "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatro Eserlerinden kadın" adlı teziyle doktor ünvanını aldı. 1985 yılında âilevî sebeplerle Erzurum'daki vazifesinden istifa ederek ayrıldı ve Ankara'ya geldi. 1986 yılından itibaren Gazi Üniversitesi'nin çeşitli fakülte ve yüksek okullarında Türk Dili Okutmanı olarak çalıştı. 1989 yılında aynı Üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Yeni Türk Edebiyatı sahasında Yrd. Doç. Dr. olarak çalışmaya başladı. 1996'da Doçent oldu. 2002'de Profesör kadrosuna atandı. Halen aynı bölümde görev yapmaktadır.

DİZGİ: İhlâs Matbaacılık
ve Dağıtım A.Ş.
BASKI: Kuşak Ofset
1983.

MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA
(1838 — 1899)

Altı asır boyunca, üç kitada adâlet ve medeniyeti ile insanlığa hizmet eden CİHANŞÜMÛL OSMANİ DEVLETİ'nin muhteşem târihinin en önemli ve en buhranlı bir devrini ihtiva eden ve o dönem hâdiselerinin pekçoğunu bizzat yaşamış büyük devlet adamı MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA'nın güçlü kaleminden çıkan birinci derecede "Kaynak" mahiyetindeki bu kıymetli eseri, bugünkü ve gelecek nesillerin ve bilhassa devlet erkânımızın "ibret" nazarlarına arz edebilmenin bahtiyarlığı içindeyiz.

BEREKÂT YAYINEVİ

Mahmud Celâleddin Paşa

MİR'ÂT-I HAKİKAT

TÂRİHİ HAKİKATLARIN AYNASI

CİLT: I - II - III

HAZIRLAYAN
Doç. Dr. İsmet MİROĞLU

Türkiye Diyanet İşleri İslâm Araştırma Enstitüsü	
Kayıt No.:	12142
Tashih No.:	956.0943 MAH.İM

BEREKÂT YAYINEVİ
Beyaz Saray, Zemin Kat, No: 11
BAYEZİD — İSTANBUL
Tel: 28 54 94

İÇİNDEKİLER

Hazırlayanın önsözü	17-19
Müellif ve eserine dair	20-22

BİRİNCİ CİLD

Müellifin önsözü	24-25

GİRİŞ	26-51

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında cereyan eden yüzelli senelik vak'aların özeti	26-31
Abdülmeccid Hân'ın tahta çıkışından Paris Andlaşması'na kadar onyediyıllık vak'aların özeti	31-34
Paris Andlaşması'nın yapılmasından Abdülaziz Hân'ın tahta çıkışına kadar geçen vak'aların özeti	34-37
Abdülaziz Hân'ın tahta çıkışından Hersek meselesine kadar onaltı senelik vak'aların özeti	37-50

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ FASIL

Hersek ihtilâlinin çıkışı	51-58

İKİNCİ FASIL

Kabine değişikliği ve bazı siyasi vak'alar	59-63

ÜÇÜNCÜ FASIL

Bulgaristan'da isyan eserlerinin başgöstermesi ve Sırp'ların hazırlıkları	64-66

DÖRDÜNCÜ FASIL

Mâli konularda yapılan teşebbüslerin dışarda uyandırdığı tesirler	67-70

BEŞİNCİ FASIL

Kont Andraşi projesinin düzenlenmesi ve Adâlet Fermanı'nın yayımlanması	71-76

ALTINCI FASIL

Hersek isyancılarına Karadağlıların katılması ile yapılan çarpışmaların özeti	77-80

YEDİNCİ FASIL

Bulgaristan ihtilâlinin çıkış şekli ve ilk çarpışmaların tafsilâtı	81-87

I

YA DAİR

vezirdi. Edip, şair ve jurnalcılarının başında izmet etmek suretiyle şti.

Sultan İkinci Abdülhamid'in meslek ve meşrepi ile meşhur evhamının derecesi ve bu sebeple memlekete faydalı birçok işlerin heder olduğu ve o devirdeki bendegân denilen maiyeti adamlarının ve vükelaşının karakterleriyle hizmetlerinin ve fşanıklarının ve anlaşılması için kendisinin biriktirmiş olduğu evrakın tekki icabetmektedir. Ancak bu vesikalar görüldükçe şa sonradır ki, gerek Abdülhamit ve gerek o devir ve ricali hakkında bir hükme varılmış ve veyahut lehte ve aleyhte şişirilmiş ezizlerin ve yazıların hiçbir kıymet ifade etmeyeceği tabiidir.

Abdülhamid'in bizat dosyalar halinde biriktirmiş olduğu evrak arasında bazı devlet ricali tarafından kendisine takdim edilmiş olan arızelerin mühim bir kısmı jurnal mahiyetinde ve bir kısmı da medhiyeler, sadakat arzı, para ve konak istemek gibi şeyler olduğu gibi bazıları da devletin iç ve dış işleriyle mail durum hakkındaki tavsiye ve mülaalardır.

Bu vesikalar arasında padişahın en ziyade ehemmiyet vermiş olduğu vesikalar mailm vehmi dolayısıyla jurnallardır. Bu jurnallar içinde inanılmıyacak kadar uydurma olanları da bulunduğu halde Ab-

dülhamit bunları da kabul eder ve bütün jurnalcıları derecelerine göre para, rütbe ve memuriyet ile taltif etmeyi ihmal etmezdi (1). Bu jurnalcılar arasında birbirleriyle rekabet edencesine yüksek mevkilere çıkmış zevat da görülmektedir. Meşrutiyet devrinde başta yapıp hürmet gösterdiğimiz bir hayli devlet adamlarının, edip ve şairlerimizin de Abdülhamid'e hulus çakmak suretiyle medhiyeler takdim ederek rütbe ve ihşan aldıklarının ve bázılarının da jurnal verdiklerini de bu vesikalardan öğtenmekteyiz.

İkinci Abdülhamid'e jurnalcılık edenlerden kendisinin en çok itimad ettiği ve teveccüh gösterdiği zat en son hizmeti olan ticaret ve nafia nazırı iken 1899 da vefat eden edip, şair ve musikişinas Çorluluzade Mahmut Celâlettin Paşa idi.

Mahmut Celâlettin Paşa, daha vezir olmadan evvel Abdülhamid'in saltanata geçişinden sonra onun Mithat Paşa aleyhinde olmasını fırsat

[1] Başmabeyinci merhum Hacı Ali Paşa, Abdülhamid'e her gün takdim edilen yüzlerce jurnal münasebetiyle "günde bir kaç yüz jurnal veriyorlar, hepsi yalan, dolan. Zahmet çekip okuyorsunuz" demiş, o da "bu jurnalların çoğunun yalan dolan olduğunu ben de biliyorum; fakat bunların elbette iki tanesi doğrudur; bu sebeple hepsini okumak lazımdır" cevabını vermiş (Osmanlı Devletinde Son Sadrazamlar S. 1280)

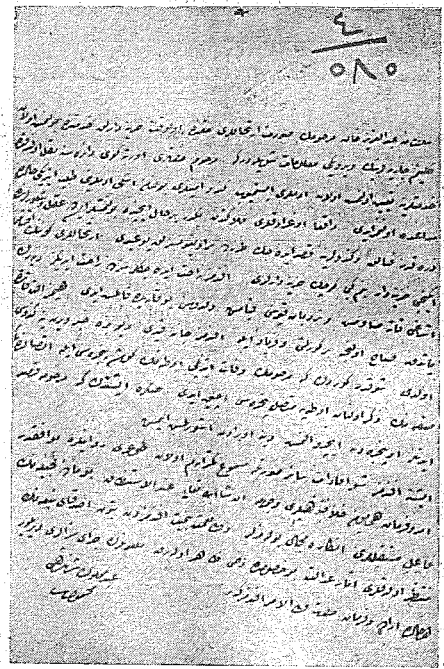
bilerek merhum Mithat Paşa'ya dair duyduğu ve işittiği şeyleri padişaha arz etmek suretiyle kendisine hülûf ederek mühim bir mevki ve itimat telkin etmiş ve bu sayede vezirliğe kadar yükselmiş ve bu itimat neticesi olarak oğlu Münir Bey'in vezirliğe ve en son Paris elçiliğine kadar yükselmesini temin eylemiştir. Nazır bulunduğu zamanlarda da heyeti vükela müzakerelerinde kimin ne söylediğini, gizli konuşmaları sıcağı sıcağına padişaha bildirmek gibi halleri vükela'nın malûmu olduğundan kendisinden çekinilirdi.

Pek ziyade korktuğu Mithat Paşa'yı bertaraf etmek isteyen İkinci Abdülhamid'in, Sultan Abdülâziz'in intihar etmiyerek öldürülmüş olduğu hakkına ortaya atmış olduğu iddiayı verdiği jurnallarla ve uydurma delillerle takviye edenlerin birinci safında Mahmut Celâlettin Paşa bulunmuştu.

Mahmut Celâlettin Paşa'nın Abdülhamid'in teveccühüne mazhar olması yalnız bu jurnalcılığı yüzünden değildi. Kendisi Şüra'yı Devletteki azalığı ve Tanzimat Dairesindeki reisliği sebebiyle devletin kavanin ve nizamatına vukufu ve kaleminin kuvvetli ve ihatalı olmasından dolayı padişahın emriyle vükela heyetinde görüşülüp arz edilecek mühim lâyiha ve mazbataları kaleme alırdı; bundan dolayı Halil Rifat Paşa'nın sadareti esnasındaki mazbataları lâyhalar hemen onun kaleminden çıkmıştı. Cevat Paşa'nın sadareti esnasında Doğu Anadolu islahatına dair İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri tarafından tavsiye yoluyla verilmiş olan bir muhtıra'yı okuyan Abdülhamit, devlet kanunlarına vukufu dolayısıyla buna karşı yazılacak lâyihanın Mahmut Celâlettin Paşa tarafından kaleme alınmasını emretmiş ve Mahmut Paşa tarafından yazılan üç lâyiha vükela

meclisinde görüşülmüştür (2). Bu vesikalar Abdülhamid'in her hususta bu zata olan itimadını göstermektedir. Halil Rifat Paşa zamanındaki vükela meclisinin müzakerelerinin arzı da onun kalemiyle olurdu.

Mahmut Celâlettin Paşa'nın meşhur jurnallarından bahsetmeden evvel onun kısa resmî tercüme halini yazmak suretiyle makalemize devam edelim. Mahmut Celâlettin Paşa, Üçüncü Ahmet zamanında veziriazam olan ve 15 haziran 1710

Mahmut Celâlettin Paşa'nın padişaha takdim ettiği arızelerden birinin fotoğrafı

(18 rebiulâhür 1122) da azledilerek 27 aralık 1711 de maddilli adasında mak-tulen vefat eden Damat Çorlulu Ali Paşa'nın torunlarından Babası Aziz Efendi Maliye Nezareti muhasebecisi ve vüzera kapı kethüdalarındandı. Mahmut Celâlettin Paşa 1833 de (3) İstanbul'da doğdu. Bayezit Rüştiyesiyle Darülm Maarif'de okudu ve medrese dersi de gördü; 1853 de müâzım olarak Meclisi Valâ Mazbata odasına girerek bir sene sonra on altı yaşında iken iki yüz kuruş maaş geçti. Daha sonra maaşı ve memuriyeti yükseldi. 1861 (1278 H.) temmuzla üç bin kuruşla Meclisi Valâ Başkâtip muavinliğine tayin edildi. İfadesi vuzuhlu ve kalemi seri idi; bir sene

sonra muavinlikten başkâtipliğe çıktı. Ulâ sınıf evveli rütbesinden iken 1867 (1284 H.) de Girit islanatına memur olan Ali Paşa maiyetinde oraya gitti ve avdetinde on bin kuruş maaşla yeni teşkil edilen şürayı devlet azalığına ve bu azalığa ilâve olarak şüra başkâtipliğine tayin olup ve biraz sonra maaşın on iki bin kuruşu

[2] Muhtıra'l Hümayun (Yıldız evrakı).
[3] Muhterem üstadımız Mahmut Kemal'in "Son Asır Türk Şairleri" eserlerinde (S. 207) doğum tarihi 1255 gösterilmişse de sicili ahvali memurinde kendisi tarafından yazılmış olan tercüme halinde metindeki gibi bir sene evveldir.

25 MAYIS 1954